

Trzcińska, Małgorzata

Posiedzenie naukowe Zespołu Historii Nauki Okresu Oświecenia

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 17/4, 804-805

1972

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

i w obecnej, zwracało uwagę duże zaangażowanie działaczy miejscowych, dobra organizacja i serdeczna gościnność, pod której wrażeniem pozostawali i pozostają nadal wszyscy uczestnicy obydwu sesji.

Jerzy Róziewicz

POSIEDZENIE NAUKOWE ZESPOŁU HISTORII NAUKI OKRESU OŚWIECENIA

W dniu 23 maja 1972 r. odbyło się w Krakowie pod przewodnictwem doc. Stanisława Brzozowskiego posiedzenie Zespołu Historii Nauki Okresu Oświecenia, na którym doc. Jadwiga Rudnicka wygłosiła referat *Biblioteki mieszczan warszawskich w czasach Stanisława Augusta*.

Referat oparty został na inwentarzach masy spadkowej i rejestrach licytacyjnych w aktach magistratu Miasta Starej Warszawy.

W dawnych spisach inwentarzowych, obok różnego rodzaju sprzętów wymieniane są również książki. Znalaziono 116 spisów bibliotek i właśnie przegląd księgozbiorów najciekawszych stanowił treść referatu. Omawiane księgozbiory podzielono na cztery grupy, w zależności od zawodu właścicieli: rzemieślników, kupców, urzędników oraz przedstawicieli wolnych zawodów.

Tematyka księgozbiorów rzuca światło na poziom intelektualny i stopień możliwości ich właścicieli. Biblioteki rzemieślników były na ogół małe, przeważała w nich literatura religijna. Znacznie bogatsze były księgozbiory kupców, które zawierały często najnowszą literaturę „oświeceniową”. Przedstawiciele wolnych zawodów, jak np. konsyliarz Jakub Andrychowicz, medyk Wawrzyniec Martucci, czy malarz-dekorator Jan Bogumił Plersch posiadali starannie dobrane podręczne księgozbiory fachowe, służące jako pomoc do pracy.

We wszystkich omawianych księgozbiorach poczesne miejsce zajmowała literatura religijna: bible, ewangelie, modlitewniki, żywoty świętych. Wszędzie występowały także poradniki lekarskie i książki kucharskie. Wiele z księgozbiorów mieszczańskich zawierało różnego typu dykcjonarze (np. Knapskiego, Trotza) i *Nowe Ateny* Benedykta Chmielowskiego. Często spotykaną pozycją był także romans *La saxe galante*. Uderza natomiast stosunkowo mała ilość książek z zakresu prawa, szczególnie miejskiego, oraz polityki. W żadnej z omawianych bibliotek nie natknięto się na *Encyclopedie raisonnée* Diderota i d'Alemberta, chociaż bywały księgozbiory z przewagą pozycji świeckich, zawierające dzieła wybitnych przedstawicieli oświecenia jak Voltaire, Rousseau, Locke, Holbach, Montesquieu. Właścicielami takich nowoczesnych bibliotek byli posiadacze wielkich sklepów: Jan Józef Domański, Jakub Półtarzewski, Stanisław Kwiatkiewicz, Anna Botmanowa i Felicjanna Latourowa oraz przedstawiciele wolnych zawodów — lekarze: Jan Baptysta Czempiński, Walenty Gagatkiewicz i Wawrzyniec Martucci.

Referat dał bardzo interesujący przegląd bibliotek mieszczan warszawskich z czasów Stanisława Augusta. Ponieważ jednak opierał się głównie na inwentarzach masy spadkowej, stanowiących dokumentację cząstkową, obraz księgozbiorów mieszczańskich jest przybliżony i niepełny.

W toku dyskusji, która wywiązała się po referacie, zabierali głos: mgr M. Hilhen, mgr J. Wojakowski, dr S. Grzybowski, mgr Z. Rutkowski, mgr A. Biernacki, dr W. Wołoszyński oraz doc. S. Brzozowski.

Mgr Hilhen i mgr Wojakowski pytali — co zachowało się z omawianych księgozbiorów?

Według doc. Rudnickiej na żadnych egzemplarzach wymienianych książek nie

znaleziono nazwisk ich właścicieli. Przepuszczalnie wszystkie te biblioteki uległy rozproszeniu.

Dr Grzybowski zwrócił uwagę zebranych na fakt, że duży procent literatury religijnej w zbiorach mieszczańskich mógł być wynikiem dziedziczenia książek tego typu, które traktowano jako pamiątki rodzinne. Nie wiadomo jednak w jakiej mierze były one czytane.

Mgr Rutkowski zainteresował się możliwością porównania księgozbiorów mieszczań z różnych miast Polski. Dotąd jednak nie prowadzono badań w tym zakresie.

Ogromny materiał zebrany przez referentkę stanowi pierwszorzędne źródło do badań nad świadomością mieszczańską tego okresu. Nie pozwala na wyciąganie wniosków zbyt ogólnych ze względu na swą fragmentaryczność.

Małgorzata Trzcńska

POSIEDZENIA NAUKOWE ZESPOŁU HISTORII NAUKI XIX WIEKU

Na spotkaniu naukowym Zespołu Historii Nauki XIX w., które odbyło się 1 marca 1972 r., mgr Henryka Hołda-Różewicz wygłosiła referat pt. *Przyroda i społeczeństwo w koncepcjach Ludwika Krzywickiego*. Referentka przedstawiła wyniki swych studiów nad całościową wizją świata uczonego, inwentaryzując fundamentalne tezy jego światopoglądu. Po wyliczeniu trudności, na jakie napotykała w swych badaniach (autor bowiem nigdzie nie sformułował w tym względzie swego *credo*), stwierdziła, iż w obfitej publicystyce i rozprawach naukowych z lat 1884—1905 można znaleźć fragmenty dotyczące podstaw jego światopoglądu. Wypowiedzi te są niejednokrotnie niejasne, nawet kontradictoryczne, niemniej układają się — według niej — w obraz powszechnego stylu myślenia ludzi II połowy XIX w. — tej epoki rozkwitu nauk przyrodniczych, silnych wpływów Darwina i Haeckla, Marksa i Morgana oraz dominacji szeroko pojętych tradycji pozytywistycznych.

Jako główne zasady przekonań Krzywickiego mgr Hołda-Różewicz wyliczyła: monizm przyrodniczy, ewolucjonizm typu Spencerowskiego czyli rządzące całym bytem prawo stawiania się, determinizm obejmujący tak świat przyrody nieorganicznej, organicznej, jak i społecznej, historyzm, naturalizm i scjentyzm.

Wszystkie wymienione założenia referentka ilustrowała bogatym materiałem empirycznym. Obok tych kwestii zasadniczych nieco uwagi poświęciła również polemikom Ludwika Krzywickiego z koncepcjami mechanistycznymi i organicystycznymi oraz z wyznawcami darwinizmu społecznego. Kończąc swój przegląd przyjętych przez uczonego pryncypiów w kwestiach dotyczących przyrody i społeczeństwa, referentka zwróciła uwagę, że nie wyróżniają one uczonego zbyt wiele z rzędu innych przedstawicieli nauk społecznych II połowy XIX w. Zadziwiająco do dziś swą przenikliwością są głównie egzemplifikacje tych założeń na konkretnym materiale. Przyjęcie kategorii światopoglądu za jednostkę badania, pozwoliło referentce wyjść poza tradycyjne podziały nauk społecznych i spojrzeć na dorobek Krzywickiego we wszystkich podjętych przez niego dyscyplinach jako na obiektywizację wspomnianych założeń zasadniczych.

W obszernej dyskusji wzięli kolejno udział: dr F. Bronowski, prof. dr E. Geblewicz, prof. dr M. H. Serejski, mgr W. Mincer, dr H. Dylągowa, mgr W. Grębecka, dr J. Żurawicka, mgr T. Długocka. Dyskusja skupiła się wokół następujących zagadnień: konieczność i przypadek w historii, rola wybitnych jednostek w dziejach, stosunek Krzywickiego do marksizmu, znaczenie przypadku, według Krzywickiego, w społeczeństwach rodowych i terytorialnych oraz